

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MÜZİK OYUN VE EĞLENCE

SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI ÇALIŞMALARI

DÂRÜ'L-ELHAN'DA USÛLÂT-I MÛSİKÎYYE DERSLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gamze KÖPRÜLÜ¹

Giriş

Türk mûsikîsi kültürüne hizmet amacı ile kurulan Dârü'l-Elhan'ın açılması ile önemli bir göreve talip olunmuş ve misyon yüklenilmiştir. Gerek nazariyât gerekse uygulama alanına hizmet eden okul Türk mûsikîsi kültür ve bilincine sahip neferler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Dârülelhan, savaş yıllarının çetin şartlarına rağmen açılmış ve o döneme rağmen uzun sayılabilecek bir süre eğitimini devam ettirmiştir. Bu sürekliliği sistemli ve otoriter bir yapıya borçludur. Okul için hazırlanan talimatname oldukça ayrıntılı ve açık bir üslupla yazılmıştır. Dersler başladıktan sonra verilen müfredat mûsikîye ait temel derslerin tamamını kapsamaktadır. Ses ve sesin özellikleri, mûsikî tarihi, usûl, nota, solfej, saz dersleri, dinî mûsikî, Batı mûsikîsi ve edebiyat gibi bu alanda verilmesi gereken tüm derslerin programda yer aldığı görülmektedir (Özden, 2015, s.70).

Resim 1. Dârü'l-Elhan Faslı Mûsikî Heyeti

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, gamze.koprulu@gop.edu.tr

Müfredat içerisinde yer alan ders programı aşağıdaki gibidir.

Birinci Sınıf

1. *Mebhas-ı savtdden malumat-ı evveliye,*
2. *Mûsikî hurufu: Nota'nın tarz-ı tahrir ve kıratı ve mûsikî hurûfu anahtarlarıyla (Gam natürel) ve (gam modere) tarifâtı ve Osmanlı mûsikisinde müstâmel (kullanılan) perdelerin esâmîsi ile çeyrek sesler hakkında malumat-ı kifaye,*
3. *Darb ve mûsikî usûl ve evzan tarifâtı ve mûsikî hurûfunun sûret-i tatbîki Sofyan, Düyek, Ağır Düyek, Çifte Sofyan, Aksak, Ağır Aksak, Aksak semâî, Yürük semaî, Vals, Evfer, Devrihindî, Devrirevan vezinlerinin tatbikat-ı ameliyesi,*
4. *İlahiyat ve âyin-i şerif,*
5. *Mûsikî tarih-i umûmîsinden malumat-ı evveliye,*
6. *Sazlar için birinci sene (Mûsikî emsilesi: metod).*

İkinci Sınıf

1. *Mebhas-ı savtdden malumat-ı mütemmîme (tamamlayan),*
2. *Makâmât-ı esasiye ve müteferriâtı hakkında malumat-ı kâmile, makâmâtın (mûsikî hurufu: nota) ile tarz-ı tahrîri,*
3. *Çifte Düyek, Çenber, Fahte, Devr-i kebir, Berefşan, evzanı ile bunların hey'et-i mecuasından teşekkül eden (Zincir) vezni ve (Evsat, Frenkçin, Lenkfahte, Fer-i Hafif, Nimsakîl, Muhammes, Nimdevir) evzanının tatbikât-ı ameliyesi ve mûsikî hurufu ile tarz-ı tahrir ve kıratları,*
4. *(Kübrâ= Majör) (sagîr=minör) kavaidi ve (Armoni) mebadis (Fa ve Do) anahtarları ve (sınaat-ı telif= bestekârlık) hakkında malumat-ı evveliye,*
5. *Tarih-i umûmî-i mûsikîden malumat-ı mufassala,*
6. *İlahiyat ve âyin-i şerif,*
7. *Sazlar için ikinci sene (mûsikî emsilesi=metod).*

Üçüncü Sınıf

1. *Mebhas-ı savt'den malumat-ı mükemmele ve âlât-ı mahsûsa ile tatbîkât-ı fenniye,*
2. *Darbeyn, Remel, Sakil, Havi, Darb-ı Feth vezinlerinin tatbîkât-ı ameliyesi,*
3. *Armoni hakkında malumat-ı mütemmime,*
4. *Muhtelif anahtarlarla mûsikî kıratı ve anahtarların alaturka mûsikîye sûret-i tatbîki,*
5. *(Sınaat-ı telif= bestekârlık) kavaidi,*
6. *Mufassal mûsikî tarih-i umûmîsi ve terâcim-i ahval,*
7. *İlahiyat ve âyin-i şerif,*
8. *Sazlar için üçüncü sene (Mûsikî emsilesi=metod).*

Dördüncü Sınıf

1. *Üç sene zarfında talim olunan mûsikî evzanı (vezinler) ile telifat,*
2. *Mûsikî tarih-i umûmîsi hakkında malumat ve tedkîkât-ı mükemmele,*
3. *Sanat-ı telif=bestekârlık hakkında malumat-ı mufassala (detaylı),*
4. *Armoni hakkında malumat-ı mufassala,*
5. *Sazlar için dördüncü sene (mûsikî emsilesi: metod) ve ikmâl (Kara, 2010, s.32).*

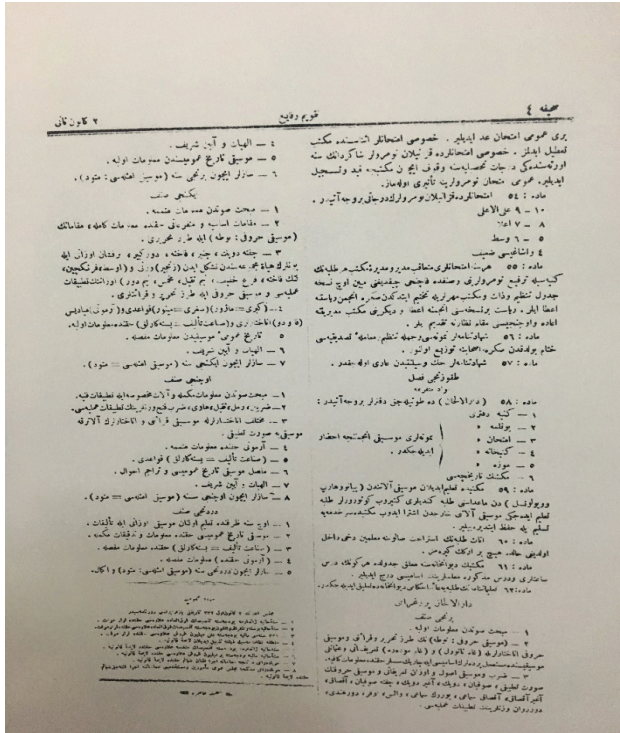
1926 yılında Dârü'l-Elhan ders müfredâtı iç tüzüğünde usûl dersi içerisinde sadece uygulamaya değil aynı zamanda usûl nazariyesine de yer verilmiştir. İç tüzükte yer alan usûlat bölümünde “*Sanâtı mûsikîyenin aksamı muhtelifesinden: Usûlât ve evzân mûsikîyenin ehemmiyeti, usûl mebâhisin üç sınıfa göre taksimini icâb ittiren esbâb, usûlün lüzum ve ehemmiyeti, evzânı mûsikîyenin kıymeti, mûsikî fenni tahsilinde usûlün esas olması ve usûlü hakkıyla idrâk idememekten mütevellid mahzurların izâhı, bilcümle usûlatın teşkiâtı, darbların mahiyeti, mûsikî üstatlarının darbların sûrat bidâetini bir esasa rabt itmek için kabul ittikkleri üç tür ve bunun izâhı, ahâd ve eskâl, (ahâd)’ın (tek) ve (eskâl)’in (düm) lafızlarına müşâbeheti için tek, düm lafızlarını madde-i usûl gibi va’z itmeleri (teke) (tekâ) (tâ-hek) lafızlarının niçin ve nasıl istîmâl idildiklerine dair izâhât, usûlün tarif ve beyânı* (İçtüzük, 1926, s.32) cümleleri ile usûl nazariyesinden bahsedilmiştir.

Nota yardımıyla uygulamalı olarak icrâ edilen usûlatın birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için dağılımı bulgular kısmında işlenmiştir.

Bulgular

1. Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Sınıfa Ait Türk Müsîkîsi Usûl Dersi İçeriği

24 Teşrîn-i Sâniânî 1332 (7 Aralık 1916) yılında şûrâ kararında alınmış olan ve Bakanlar kuruluna sunulan açılış olurunun ardından oluşturulan Dârü'l-Elhan ders müfredatında yer alan eğitim programında² sunulan ders içeriğine göre usûlatta zaman kavramına dikkat edilmediği düşünülebilir. Dikkatli incelendiğinde birinci sınıfta dört zamanlı sofyan ile başlayan usûl dördün katları olan düyek ve ağır düyek ile devam etmiş, ardından dokuz zaman ve çeşitlerine, üç zaman ve katlarına, ardından da yedi zaman ve katlarına geçilmiştir. İkinci sınıfta ilk olarak zencir usûlünü oluşturan 16 zamanlı çifte düyek, 24 zamanlı çenber, 20 zamanlı fahte, 28 zamanlı devr-i kebîr ve 32 zamanlı berefşan usulüne yer verilirken ardından bugün büyük ve küçük zaman olarak değerlendirilen farklı usûl zamanlarına yer verilmiştir. Üçüncü sınıfta ise büyük zaman olarak değerlendirilen darbeyn, remel, sâkil, hâvi, darb-ı fetih usûllerine yer verilmiştir.

Resim-2. 1916 Yılı Dârü'l-Elhan Usûlât Dersi İçeriği³

2 BOA, DUİT, 22/2.

3 Müsîkî Encümeni ve Dârülelhan Talimatnamesi ile Dârülelhan Programı, s.3-4.

Tablo-1. 1916 Yılında Yayınlanan Usûlât Dersi İçerikleri

• 1916 Yılı Ders İçeriği	• Usûlât
• Birinci Sınıf	• Sofyan, düyek, ağır-düyek, çifte sofyan, aksak, ağır-aksak, yürük semâî, vals ¹ , evfer, devr-i hindî, devr-i revan
• İkinci Sınıf	• Çifte düyek, çenber, fahte, devr-i kebir, berefşan, zencir, evsat, frenkçin, lenk fahte, fer, hafif, nim sâkil, muhammes, nim devir
• Üçüncü Sınıf	• Darbeyn, remel, sâkil, hâvi, darb-ı fetih
• Dördüncü Sınıf	• Üç sene zarfında ta'lim olunan mûsikî evzanı ile te'lîfat

2. Türk Mûsikîsi Usûl Dersi Saatleri

1926 yılında yayımlanan iç tüzüğün şark mûsikî bölümüne ait 31. maddesinde yer alan bilgiye göre; “solfej ve (tegannî ve usûlâtî mûsikîye) tedrisatı onar kişilik gruplarda haftada birer saat devam etmek üzere icrâ edilir” (İçtüzük, 1926, s.222-23). Maddede verilmiş olan bilgiye göre haftada da birer saat nazarî ve uygulamanın bir arada verildiği usûl dersleri, verilen dersin verimli geçmesi amacıyla on kişilik bir sınıf mevcudu ile birden fazla gruba uygulanmıştır.

3. Türk Mûsikîsi Usûlâtının Sınıflandırması

İkinci sınıf solfej dersinde “Türk mûsikîsinde bilcümle notaların hurufatı ve basit usûllerin tarifi” (İçtüzük, 126, s.29) maddesince usûllerin basit olarak sınıflandırılması aynı zamanda birleşik olarak da sınıflandırıldığı fikrini bize vermektedir. Bununla birlikte 1 Haziran 1340/1921 tarihli Dârü'l-Elhan mecmuasında Musa Süreyya Bey'e ait *Memleketimizde Opera* başlıklı makalede (Kolukırcık, 2014, s.213) usûlâtın küçük ve büyük olarak sınıflandırılması, usûller konusunda basit-birleşik, küçük- büyük olarak sınıflandırma içerisine tabi tutulduğunu göstermekte ve tahminlerimizi kuvvetlendirmektedir.

4. Türk Mûsikîsi Usûlâtının Tatbiki

Dârü'l-Elhan programında yer alan birinci, ikinci ve üçüncü sınıf usûl derslerinin açıklaması içerisinde yer alan “evzânın mûsikî hurufu ile tarz-ı tahrir ve kıraatler”⁴ cümlesinden hareketle usûl derslerinin nota eşliğinde öğretildiğini ve öğrenildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca şark mûsikîsi birinci sınıf solfej dersleri içerisinde yer alan “basit notaların usûl ve kıraat ile icrâsı” maddesinde solfej uygulamasında da usûlün basit notalarla icrası belirtilmektedir.

5. Türk Mûsikîsi Usûl Sınavları

Mûsikî Encümeni ve Dârü'l-Elhan Talimi Suretinde yer alan sekizinci faslın 50 ve 51. maddelerine göre Dârü'l-Elhan da; okul açıldıktan üç ay sonra birinci, altıncı ayda ikinci, dokuz ay sonra da üçüncü sınav yapılmaktadır. Bestekârlık (Sinaat-ı telif) dersi hariç tüm sınavlar sözlü

1 Batı mûsikîsi içerisinde yer alan ve üç zaman olan vals, Türk mûsikîsinde semâî ismi ve “düm tek tek” darbı ile kullanılmaktadır. Dârü'l-Elhan ders müfredatı içerisinde vals olarak kullanılmıştır. Gerek isim gerekse darb bakımından Türk mûsikîsi üslûbuna uygun olarak düzenlenen usûlün program içerisinde de Türk mûsikîsinde kullanılan semâî ismi ile yer verilmiş olması gerektiği düşüncesindeyiz.

4 Bkz. 2.sınıf ders programı 3. madde.

olarak yapılacaktır⁵. Sınav notları dört ve aşağısı zayıf, beş-altı orta, yedi-sekiz iyi, dokuz-on çok iyi olarak değerlendirilmiştir (Kara, 2010, s.32).

6. Mûsikîde İKÂ

Mûsikîde İKÂ başlığı ile sunulmuş olan ve “İnsanın vücudunda (ikâ), şarklılarla garplıların ikâ nazariyeleri arasındaki fark, eski Türk mûsikîşinaslarının kullandıkları **ikâlar**, zamanımızda müstâmel ikâlar hakkında amelî ve nazarî mufassal mâlûmat” (İçtüzük, 1926, s. 50-51) açıklamasını içeren fasılda; edvâr geleneği içerisinde yer alan ikâ sistemi, insan vücudunda yer alan düzen ve ikâ, doğu ve batı mûsikisinde usûl farklılıkları, günümüzde kullanılan usûller hakkında nazarî ve uygulama açısından açıklamalar yer almaktadır.

Sonuç

Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Sınıfa Ait Türk Mûsikîsi Usûl Dersi İçeriği 'ne İlişkin Sonuçlar

Birinci sınıfta öğretilen usûl zamanları iki zamanlıdan yukarı doğru verilmemiş sofyan, düyek, aksak gibi farklı zamanlara geçilerek öğretilmiştir. Verilen usûllere bakıldığında dört, sekiz, dokuz, altı, üç, yedi gibi birbirinin katları zamanlar olduğu dikkat çekmektedir. Öğrenim açısından daha kolay olabileceği düşüncesi ile bu tür bir uygulamaya yer verilmiş olabileceği düşünülebilir. Ayrıca üst sınıflarda yine usûllerin günümüzde büyük ve küçük zaman olarak adlandırılan değerlendirme ile karışık olarak sıralanması birinci sınıfta öğrencinin usûl vurma kabiliyetine erişmiş olması düşüncesine bağlanabilir. Ayrıca dördüncü sınıf içeriğinde öğrenilmiş olan usûller ile beste yapımının ön planda olması sebebiyle birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda yoğun ve kapsamlı bir usûl dersinin işlenmiş olduğu aşikârdır.

Türk Mûsikîsi Usûl Ders Saatleri 'ne İlişkin Sonuçlar

Haftada birer saat ve onar kişilik gruplara uygulanan usûl dersleri öğrenci yoğunluğu ile ilgili olabileceği düşünüldüğünde verilen dersin birden fazla gruba uygulandığı görülmektedir. Haftada bir saat verilen ders ilk bakışta az gibi görünse de solfej, çalgı icrâ ve üçüncü sınıftan itibaren görülen bestekârlık dersi de buna dâhil edildiğinde haftada üç ya da daha fazla usûl dersi uygulamasının yapıldığını söylemek mümkündür.

Usûlâtın Tatbiki 'ne İlişkin Sonuçlar

Türk mûsikîsinde usûl ve repertuar eğitimi açısından önemli bir eğitim şekli olan meşk sistemi Dârü'l-Elhan'da artık nota temelli bir eğitim sistemine dönüşmüştür. Solfej dersi içerisinde basit notaların usûl eşliğinde icrası -burada amaç solfej eğitimi olsa da- usûl öğretimi açısından bakıldığında kısmî de olsa metodolojik bir usûl eğitim yönteminin kullanıldığı fikrini ortaya çıkarabilir.

Türk Mûsikîsi Usûlâtının Sınıflandırılmasına İlişkin Sonuçlar

5 Mûsikî Encümeni ve Dârü'l-Elhan Talimi Sureti, 1333, s.10-11.

Bilindiği üzere edvar geleneği içerisinde îkâ başlığı altında yer alan usûller basit-birleşik ya da küçük- büyük şeklinde herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. İncelenen nazariyat eserleri içerisinde Tanbûrî Cemil Bey'e ait Rehber-i Mûsikî isimli eserin 66. sayfasında büyük îkâlar başlığı mevcut ancak bunu dışında bir sınıflandırma yoktur. Büyük-küçük, basit-birleşik sınıflandırmasının Arel-Ezgi-Uzdilek nazariyatı⁶ ile başladığı bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle Dârü'l-Elhan eğitimi içerisinde Arel-Ezgi-Uzdilek nazariyatının benimsendiği çıkarımında bulunulabilir.

Türk Mûsikîsi Usûl Sınavlarına İlişkin Sonuçlar

Üç, altı ve dokuz ay sonunda yapılan usûl sınavlarının sözlü olarak uygulanması derste geçilen eserlerin usûl vurarak okunması temeline dayanmaktadır. Maddeden anlaşıldığı üzere öğrencinin usûlü yazıp yazamadığı konusunda bir yoklama yapılmamaktadır. Bu uygulama büyük ihtimalle derslerde de uygulanmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında dersin bir yönü ile eksik kaldığını söylemek yanlış olmaz. Usûlün yazılış şeklinin bilinmesi usûlün vurulması adına daha kolaylaştırıcı bir etkidir.

Öneriler

Dârü'l-Elhan usûl derslerinde uygulanan yöntem bugün Türk mûsikîsi eğitimi veren kurumlarda da uygulanageldiği gibi nota temelli meşk eğitim yöntemine dayanmaktadır. Bu yöntem ders sırasında birliğin sağlanması, eserlerin notaya alınarak gelecek kuşaklara aktarılması yönünde olumlu yönleri yanında, fem-i muhsin bir icrâ ve tavır zenginliğinden uzak icraların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Mûsikîde arûz gibi önemli bir kuralın göz ardı edilerek meşk bilinci olmayan öğrenciye usûl eğitiminin verilmesi tek başına usûl vurmaktan öteye geçmemektedir. Türk mûsikîsi eğitimi veren kurumlarda birinci sınıftan itibaren aruz eğitiminin verilmesi eserin ruhuna ulaşma, güfte telaffuzlarının doğru vurgulaması, kuru teknik bir icradan uzaklaşma ve meşk bilincine sahip öğrencilerin yetişmesi konusunda faydalı olacağı kanısındayız. Ayrıca öğrenciye usûllerin pekiştirilmesi noktasında sadece nota okuyarak usûl vurma yanında; usûl diktesi, deşifre ve usûl, farklı eserler dinleterek usûl bulma, farklı nota değerleri üzerinde usûl alıştırmaları gibi çeşitli uygulamalar yapılabilir. Geçmişten alınan örneklerle birinci sınıftan itibaren öğrenciye gösterilen usûllerin farklı mertebelerinde etütler yazdırılması ve son sınıfta küçük formdan büyük forma doğru beste çalışmaları yapılması Türk mûsikîsi usûllerinin sağlam temellerle öğretilmesi ve öğrenilmesi hususunda önemli ve yapıcı çalışmalar sağlayacağı düşüncesindeyiz. Usûl dersi için yapılan bu inceleme ve değerlendirme diğer ders içerikleri için de uygulanabilir, programın iyi irdelenmesi günümüzde geçmişten nasıl faydalanabileceğimiz konusunda Türk mûsikîsi eğitimi müfredatına önemli katkılar sağlayacağı kanısındayız.

6 Ezgi, 1985, s.1; Arel, 1993, s.74.

KAYNAKLAR

- Arel H. S. (1993). *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DUİT, 22/ 2.
- Dârü'l-Elhan Ders Müfredat Programı (1926). İstanbul: Evkaf İslamiye Matbaası.
- Ezgi, S. (1933). *Amelî ve Nazarî Türk Musikisi*. İstanbul: Milli Mecma Matbaası.
- Kara A. (2010). *Bir Müzik Eğitim Kurumu Olarak Dârü'Elhan Mecmuası*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Kolkırık K.(2015). *Türk Müzik Tarihinde Dârü'l-Elhân ve Dârü'l-Elhân Mecmuası*. Ankara: Barış Kitap.
- Mûsikî Encümeni ve Dârü'l-Elhan Talimi Sureti (1333). İstanbul: Amire Matbaası.
- Mûsikî Encümeni ve Dârülelhan Talimatnamesi ile Dârülelhan Programı (1916). *Takvim-i Vekayi*, (29 Rebiülevvel 1335).
- Tanbûrî Cemil Bey, (1993). *Rehber-i Mûsikî*, (Çeviri: Cevher, M. H.). İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.
- Özden E. (2015). *Arşiv Belgeleriyle DÂRÜLELHAN*. İstanbul: Dört Mevsim.